

På vei mot en ny latintid?

SPRÅKSPALTEN

MAGNE NYLENNA

magne@nylenna.no

Magne Nylenna er fagdirektør ved Folkehelseinstituttet, professor i samfunnsmedisin ved Universitetet i Oslo og redaktør av Medisinsk ordbok.

Et krav om disputaser på engelsk er både uhensiktsmessig og et brudd på universitetets ansvar for norsk fagspråk.

Illustrasjon: Amanda Cassingham-Bardwell / iStock

De fire første doktordisputasene ved Det Kongelige Frederiks Universitet på 1800-tallet, alle innen medisin, foregikk på latin. Verken doktorander, opponenter eller tilhørere var spesielt latinkyndige, men det språklige var en viktig del av seremonien. Derfor kunne doktoranden endatil ha en språklig medhjelper, en *respondent*, ved sin side. Flere kjente menn i universitetskretser opponerte etter hvert mot språkravet, som gjorde det vanskelig å føre en faglig samtale. Intet ordentlig kom ut av en disputas på latin, ble det sagt. Det ble bare «Spyt og Hark» (1).

Fra latin via tysk til engelsk

Fra omkring 1900 overtok tysk som det internasjonalt viktigste publiseringsspråket i medisin. At engelsk i dag er blitt så å si enerådende, skyldes først og fremst utfallet av to verdenskriger, og den angloamerikanske verdens politiske og økonomiske dominans i etterkrigstiden. I 1990-årene var 70 % av all medisinskvitenskapelig litteratur på engelsk. I dag er nesten alle norske medisinske doktoravhandlinger skrevet på engelsk (2). Om ikke doktorand eller opponenter har vært fremmedspråklige, har det inntil nylig vært vanlig å gjennomføre disputasen på norsk, uavhengig av avhandlingens publiseringsspråk.

Må disputasene foregå på engelsk?

Kanskje var det et ønske om mer eksklusivitet som førte til at Det medisinske fakultet ved Universitetet i Oslo våren 2019 innskjerpet kravet om at disputasen alltid skal foregå på samme språk som avhandlingen er skrevet på? Dette gir i praksis engelsk monopol som disputasspråk.

Saken ble aktualisert da en doktorgradskandidat i Oslo som skulle disputere i april 2019, fikk avslag på søknaden om å gjennomføre disputasen på norsk. Det har tidligere vært vanlig med dispensasjon fra språkkravet som ble innført i 2003, men heretter skal det i hovedsak ikke gis dispensasjon med mindre avhandlingen er på norsk (3). Begrunnelsen var at det nasjonale rammeverket for kvalifikasjoner bl.a. krever at ph.d.-kandidater formidler forskning i anerkjente internasjonale kanaler og kan delta i debatter i internasjonale fora. Der er språket engelsk, og det er derfor viktig for fakultetet at kandidaten blir testet i dette ved doktorgradsprøven (3).

Fakultetet gjenga imidlertid ikke hele kravet i dette rammeverket, nemlig at kandidaten «kan formidle forsknings- og utviklingsarbeid gjennom anerkjente nasjonale og internasjonale kanaler» ((4), min utheving). Nasjonal formidling forutsetter et norsk fagspråk på ph.d.-nivå.

«For de fleste norske doktorander er formuleringsevnen langt bedre på morsmålet»

Kravet om engelskspråklige disputaser har vakt mange reaksjoner. Bruken av ikke-norskspråklige opponenter gjør ofte engelsk til et åpenbart disputasspråk. Men hva om både doktorand, opponenter, disputasleder og tilhørere er norskspråklige, og temaet dessuten særnorsk?

Ved Institutt for helse og samfunn i Oslo har det nylig vært doktordisputaser om språkbruken i norske legeerklæringer, om norsk sykelighet og om norsk behandling – disputaser som norske pasienter kanskje ønsker å forstå (5). Men «å være flytende, klar, konsis og morsom på engelsk er ikke så lett», som professor Johanne Sundby har formulert det (5).

Språkrådet har bedt Det medisinske fakultet ved Universitetet i Oslo om å revurdere språkkravet ved doktordisputaser (6). Språkrådet viser til universitetenes lovpålagte ansvar for «vedlikehold og videreutvikling av norsk fagspråk» i universitets- og høyskoleloven (§ 1–7), og til de språkpolitiske retningslinjene som fastslår at Universitetet i Oslo «skal fremme parallellspråklighet» (7).

Egne erfaringer

Språkkravet ved disputaser er ulikt ved landets medisinske fakulteter. Selv var jeg førsteopponent ved Det helsevitenskapelige fakultet ved UiT Norges arktiske universitet like før jul 2019. Avhandlingen var på engelsk, men både prøveforelesning og disputas ble gjennomført på norsk. Kvalitetsforbedring av norsk helsetjeneste var avhandlingens tema, og med bare norskspråklige involverte ville engelsk oss imellom virket unaturlig. For de fleste norske doktorander (og opponenter) er så vel vokabular som formuleringsevne langt bedre på morsmålet enn på noe fremmedspråk.

Engelskspråklig publisering er en naturlig konsekvens av forskningens internasjonalisering. Men det er vanskelig å forstå den dogmatiske holdningen til språkbruken ved disputaser. Formålet med prøveforelesningen er å «vise evne til formidling av kunnskap», og målgruppen er «studenter, kolleger uten spesialkunnskaper og den opplyste allmennhet» (8). Norsk burde derfor være det naturlige språket ved slike forelesninger. Og om disputasen først og fremst skal være en prøve på faglig kompetanse, og ikke engelskspråklige ferdigheter, bør norsk kunne brukes når det er hensiktsmessig. Slik vil universitetet få levende dialoger under disputasene og dessuten ivareta sine nasjonale språkforpliktelser.

LITTERATUR

1. Nordhagen R. Akademiske grader og skiftende sans for seremonier. Tidsskr Nor Lægeforen 1995; 115: 3753–6. [PubMed]
2. Nylenna M. Fra fagfolk til folk flest: utviklingstrekk i medisinsk fagformidling. I: Bringedal B, Rø KI, Ronge K, red. Fra pødestall til skammel: festskrift til Olaf Aasland. Oslo: Den norske legeforening, 2014: 94–105. https://fhi.brage.unit.no/fhi-xmlui/bitstream/handle/11250/2378410/Nylenna_2014_Fra.pdf?sequence=1&isAllowed=y Lest 10.1.2020.
3. Toft M. MED innskjerpar reglane: Ikkje rom for anna talemål enn avhandlingsspråket på disputasen. Uniforum 7.6.2019. <https://www.uniforum.uio.no/nyheter/2019/06/med-innskjerpar-reglane-ikkje-rom-for-anna-talemål.html> Lest 10.1.2020.
4. NOKUT. Beskrivelser av læringsutbytte for nivåene i NKR. <https://www.nokut.no/norsk-utdanning/nkr/beskrivelser-av-laringsutbytte-for-nivaene-i-nkr/> Lest 10.1.2020.
5. Sundby J. Språk og makt og hvem snakker man for. Uniforum 25.6.2019. <https://www.uniforum.uio.no/leserbrev/2019/sprak-og-makt-og-hvem-snakker-man-for.html?>

fbclid=IwARoAVuiCtosU2AiySLhNUfaf8zoCfoHSs25yxXQ2lgej7yHRTFRbK
9tb3OE Lest 10.1.2020.

6. Toft M. Språkrådet ber om ny behandling av språkrav på medisin.
Uniforum 23.8.2019.

<https://www.uniforum.uio.no/nyheter/2019/08/sprakradet-ber-om-ny-behandling-av-sprakkrav-pa-me.html> Lest 10.1.2020.

7. Universitetet i Oslo. Språkpoltiske retningslinjer for UiO.

<https://www.uio.no/for-ansatte/arbeidsstotte/profil/sprak/retningslinjer/>
Lest 10.1.2020.

8. Det medisinske fakultet, Universitetet i Oslo. Om doktorgradsprøve.

<https://www.med.uio.no/forskning/phd/avhandling-bedommelse/proveforelesning-disputas/doktorgradsprove/#toc1> Lest
10.1.2020.

Publisert: 6. mars 2020. Tidsskr Nor Legeforen. DOI: 10.4045/tidsskr.20.0026

Opphavsrett: © Tidsskriftet 2026 Lastet ned fra tidsskriftet.no 27. juni 2026.